

Тајјана Д. Бујарски
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
t.bugarski@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1462-6800

Милана М. Писарић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
m.pisaric@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-8344-3349

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ У КРИВИЧНИМ СТВАРИМА НА НИВОУ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ*

Сажетак: Претпоставља се да би употреба информационих технологија у правосудном систему могла да допринесе не само повећању ефикасности рада надлежних органа и рационализацији кривичној пословица и појединих процесних радњи, него да би ипак утицај могла да има и на послове прекограничне правосудне сарадње између надлежних органа различитих држава. На нивоу Европске уније је у последњих петнаестак година присутно сјајно одређење ка саварању Европској електронској правосудју, а од скоро се развија и концепт кооперативној дигиталној правосудју. Концепт је добио и правни основ 2023. усвајањем Уредбе о дигитализацији правосудне сарадње и приступају правди у прекограничним грађанским, привредним и кривичним стварима. У овом раду дај је приказ настанка и развоја идеја које су довеле до Уредбе и анализиран је правни оквир, с наласком на сарадњу у кривичним стварима. Такође, у раду је ипак посвећена и посебном облику прекограничне сарадње у кривичним стварима, а то је учешће у судским пословима иушем видео-конференцијске везе или дружих

* Рад је настао као резултат истраживања на Пројекту „Правна традиција и нови правни изазови“ у 2024, чији носилац је Правни факултет у Новом Саду, Универзитет у Новом Саду.

технолоџија за комуникацију на даљину, када се поједини учесници у посљуку налазе на територији различитих држава чланица, све извеснијој модификацији кривичног посљука у амбијенту нарасћајуће употребе информационих технолоџија.

Кључне речи: *кривични посљуак, дигитализација, сарадња у кривичним стварима, видео-конференцијска веза, комуникације на даљину.*

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Употреба информационих технологија у правосудном систему могла би да допринесе економичности, квалитету и ефикасности поступака. Штавише, дигитализација представља неопходан и неизбежан процес прилагођавања променама дигиталног доба, који би требало да доведе до приступачнијег, транспарентнијег и ефикаснијег правосуђа. Сведоци смо тенденције све веће употребе информационих технологија у извођењу појединих процесних радњи, па чак и читавих судских поступака, као и у размени информација, података и списа између надлежних органа и између органа и учесника у поступцима и слично. Осим разлога ефикасности поступака све више се истиче и очекивање да би таква дигитализација могла позитивно да се одрази и на остваривање појединих људских права, пре свега права на приступ правди.

Поред напора на нивоу поједених институција правосудног система и на националном нивоу, у условима глобалне дигитализације економије и друштва, нужно је било предузети координисане напоре и ван граница националне државе. Савет Европске уније је још 2007. заузео став да је неопходно да се на наднационалном нивоу размотри употреба информационих технологија у области правосуђа, из разлога што би она могла да допринесе рационализацији и упрошћавању поступака, позитивним утицајем на смањење временског трајања и трошкова поступака у корист грађана и привредних субјеката, чиме би био унапређен приступ правди.¹ Идеја о Европском електронском правосуђу је део политике промовисања електронског управљања на свим нивоима и на различите начине (нпр. кроз усвајање уредби и директива, финансирање дигитализације правосуђа на националном нивоу, итд), а како је утврђено у узастопним стратегијама и акционим плановима за њихово спровођење. С обзиром на то да је коришћење информационе технологије од стране институција у оквиру правосудног система у исто време и неизбежно и пожељно, овом питању се приступило стратешки, да би се створила

¹ Council of the European Union, Note: European e-Justice action plan, 7.11.2008, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15315-2008-INIT/en/pdf>.

и неговала синергија између промена у наведеном правцу на наднационалном и националном нивоу.

Осим стратешког опредељења Европске уније (у даљем тексту: ЕУ) за стварање и даљи развој система електронског правосуђа, који би имао значајан утицај и на функционисање националних правосудних система а тиме и на приступ правди, у последњих неколико година посебан нагласак је на потреби превазилажења препрека и олакшавања прекограничне сарадње правосудних органа кроз дигитализацију комуникације.

2. КА ДИГИТАЛИЗАЦИЈИ ПРАВОСУДНИХ СИСТЕМА

– концепт Европског електронског правосуђа

Концепт Европског електронског правосуђа има за циљ да се, кроз развој и интеграцију информационих технологија у приступ правним информацијама и у рад институција правосудног система, дође до тога да поступци, који се спроводе у дигитализованим оквирима, и електронска комуникација између учесника поступака постану суштинска компонента ефикасног функционисања правосуђа у државама ЕУ. Посвећеност овом концепту присутна је већ више од 15 година – почевши од иницијалне стратегије Европског електронског правосуђа из 2008. до Стратегије од прошле године, ЕУ је начинила и чини значајне кораке ка дигитализацији правосудних система држава чланица.

У иницијалној Стратегији из 2008.² наглашено је да *електронско правосуђе* представља одговор на потребу за побољшањем приступа правди, сарадње између правосудних институција и ефикасности правосудног система, а да је неопходно да еволуира упоредо са коришћењем нових технологија ка европском правосудном простору. У том смислу, одређено је да се предност даје оперативним пројектима, да се посебан нагласак ставља на децентрализоване архитектуре, не занемарујући потребу за координацијом на европском нивоу, те да се поштују, колико је то могуће, постојећи правни оквир за коришћење алата информационих технологија за побољшање делотворности правних инструмената који су усвојени или ће бити усвојени.³ Међу приоритетима за период 2009-2013 постављени су: 1) стварање портала електронског правосуђа, као вид унапређења приступа правди, који би имао најмање три функције: приступ информацијама, реферални центар, директан приступ

² European Commission, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee: Towards a European e Justice Strategy SEC(2008)1947 SEC(2008)1944, COM(2008)329 final, 30.5.2008, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52008DC0329&qid=1741371373592>.

³ Towards a European e Justice Strategy, 2.

одређеним процедурама;⁴ и 2) стварање електронских алата који би пратили спровођење инструмената правосудне сарадње, кроз наставак међусобног повезивања евиденција у кривичним стварима, стварање мреже за безбедну размену информација између правосудних органа и омогућавање коришћења видео-конференцијске везе.⁵

У Акционом плану за спровођење иницијалне стратегије за период 2009-2013⁶ одређене су *три функционалности* будућег система Европског електронског правосудја: 1) *Присвој информацијама*, посебно о европском законодавству и судској пракси, као и о праву држава чланица; 2) *Дематеријализација прекограничних* судских и вансудских поступака (нпр. електронске медијације), под чиме се подразумева електронска комуникација између суда и странака и других учесника у поступку, посебно у циљу спровођења европских правних инструмената сарадње; 3) Поједностављивање и подстицање *комуникације између правосудних органа* држава чланица, у оквиру инструмената усвојених у европској правосудној области (тачка 2). Такође, утврђено је да успостављање система европског електронског правосудја захтева да се реши низ *хоризонталних техничких питања*, а која се, пре свега, односе на стварање *децентрализованог система* на европском нивоу, који би повезивао националне системе, као и постизање договора о стандардизованим форматима и протоколима за комуникацију, у складу са релевантним европским или међународним стандардима, чиме би се створили услови за интероперабилну, ефикасну, безбедну и брзу размену, уз најнижи могући трошак (тачка 4, рецитал 36 и 37).

У Стратегији 2014-2018,⁷ у делу осврта на до сада постигнуто, истакнуто је да је 2010. покренут портал електронске правде (енгл. *European e-Justice Portal*),⁸ да се инфраструктура за европско електронско правосудје постепено развија, а да њен важан елемент чини техничка и организациона инфраструктура за безбедну размену података у оквиру *e-CODEX* пројекта. Оно што је важно напоменути је да су у овој Стратегији утврђени *основни принципи деловања* у области Европског електронског правосудја, међу којима су: а) *принцип добровољног деловања*, односно учешће држава чланица у појединим пројектима – *изузев* ситуација у којима је усвојен правни инструмент ЕУ који укључује захтев за спровођење специфичног пројекта у контексту

⁴ Више о томе, вид. *op.cit.* 5-6.

⁵ Више о томе, вид. *op.cit.* 7-9.

⁶ Council of the European Union, Multi-annual European e-Justice action plan 2009-2013, OJ C 75, 31.3.2009, p. 1-12, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52009XG0331%2801%29&qid=1741372736674>.

⁷ Council of the European Union, Draft strategy on European e-Justice 2014-2018, OJ C 376, 21.12.2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013XG1221%2802-%29&qid=1741375845939>;

⁸ https://e-justice.europa.eu/_en.

европског електронског правосуђа; б) *принцип децентрализације*, који подразумева постојање децентрализованог система на наднационалном нивоу, а обавеза је сваке државе чланице да обезбеди техничку имплементацију и управљање националним системом електронског правосуђа на начин да се олакша међусобна повезаност између система држава чланица – при чему је *остављена могућност централизације* у специфичним ситуацијама, када је то исплативије решење или ако би био усвојен правни инструмент који би то захтевао; в) *принцип интероперабилности децентрализованог система*, чиме се омогућава међусобно повезивање националних система, с једне стране, и коришћење централизованих решења када је то неопходно, с друге стране (рецитал, 19-22). Такође, јасно су дефинисани *циљеви европског електронског правосуђа*, а то су: 1) Побољшање приступа информацијама из области правосуђа; 2) Побољшање приступа судским и вансудским поступцима у *прекограничним ситуацијама*, кроз употребу електронских комуникација у оквиру интерактивног прекограничног система; 3) Поједностављивање и подстицање електронске комуникације између правосудних органа држава чланица (рецитал 26-31). У погледу *присутних судских и вансудских ситуација у прекограничним ситуацијама* Акциони план за спровођење Стратегије 2014-2018⁹ предвиђа кораке ка стварању и подстицању могућности покретања и учествовања у поступцима путем електронске комуникације између суда, странака, као и сведока, вештака и других учесника. Штавише, требало би да се прошири могућност коришћења видео-конференцијске везе, теле-конференцијске везе или других одговарајућих средстава *за комуникацију на даљину* за усмене расправе, када је то прикладно, како би се отклонила потреба за путовањем до суда ради учешћа у судским поступцима, посебно у прекограничним предметима (рецитал 24-25). Што се тиче *комуникације између правосудних органа*, предвиђен је даљи развој система електронске комуникације, посебно у оквиру инструмената усвојених у европском правосудном простору у области грађанског, кривичног и управног права, као и развој портала електронског правосуђа као алата за ефикасну и безбедну размену информација, укључујући и путем *e-CODEX* мреже (рецитал 31-32).

У Стратегији 2019-2023¹⁰ принципи електронског правосуђа доведени су у везу са *принципима електронске управе*, полазећи од тога да електронско правосуђе, кроз омогућавање олакшаног приступа информацијама и правди, треба да допринесе развоју јединственог дигиталног тржишта, што је

⁹ Council of the European Union, Multiannual European e-Justice Action Plan 2014-2018, OJ C 182, 14.6.2014, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52014XG-0614%2801%29&qid=1741375845939>.

¹⁰ Council of the European Union, 2019-2023 Strategy on e-Justice, OJ C 96, 13.3.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019XG0313%2801%29&qid=1741375845939>.

један од циљева електронске управе, како је наведено у Талинској декларацији.¹¹ Стога је наведено да иницијативе у оквиру Европског електронског правосуђа треба да се развијају уз следеће принципе: принцип „Дигитално подразумевано“ (што укључује и прилагођавање законодавних иницијатива дигиталној ери), принцип „Само једном“ (усклађеност са правилима о заштити података у догледно време), принципи инклузивности и приступачности, отворености и транспарентности, принцип „Прекогранично подразумевано“, принцип „Интероперабилно подразумевано“ и принцип „Поуздано и безбедно подразумевано“.¹² У погледу циљева Европског електронског правосуђа, новина у односу на претходну стратегију је, што је поред приступа информацијама и електронске комуникације у области правосуђа, постављена и *ојерабилност као циљ*, па се од држава чланица очекује да обезбеде техничку имплементацију и управљање националним системима електронског правосуђа како би се олакшала међусобна повезаност између система држава чланица.

Кораци ка остваривању ових циљева дефинисани су у Акционом плану за спровођење стратегије.¹³ Ради остваривања циља који се односи на *електронску комуникацију у области правосуђа*, ближе су одређена два кључна правца деловања (и по неколико мера и корака у оквиру њих), и то: а) Безбедна размена података између правосудних органа и практичара, неопходна *за развој прекограничних електронских востјуака*, за чије остваривање је потребно да се испуне одређени предуслови, између осталог, омогућавање плаћања судских такси електронским путем; сарадња у дигиталном кривичном поступку, односно стварање могућности за размену података у кривичном поступку електронским путем; испитивање услова и могућности за употребу блокчејн технологија у овој области и др. б) Безбедна директна комуникација између грађана, практичара и правосудних органа, пре свега у правцу развоја алата за видео-конференцијске везе, *нарочито у прекограничном контексту*. Што се тиче *интероперабилности* између националних система електронског правосуђа, она треба да буде обезбеђена *e-CODEX* технологијом (*e-Justice Communication via Online Data EXchange*) и *Me-CODEX* пројектом за њено одржавање (*Maintenance of e-CODEX*).

¹¹ Вид. Tallinn Declaration on eGovernment at the ministerial meeting during Estonian Presidency of the Council of the EU on 6 October 2017, <https://www.eu2017.ee/news/insights/tallinn-declaration-egovernment-ministerial-meeting-during-estonian-presidency>.

¹² Вид. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions – Digitising European Industry Reaping the full benefits of a Digital Single Market; COM/2016/0180 final, 19.4.2016, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016DC0180>.

¹³ Council of the European Union, 2019-2023 Action Plan European e-Justice, OJ C 96, 13.3. 2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019XG0313%2802%29-&qid=1741375845939>.

Стратегија за период 2024-2028 са акционим планом¹⁴ опредељена је као руководећи оквир тренутне и будуће дигиталне трансформације у домену правосуђа, кроз постављање стратешких и оперативних циљева и принципа важних за спровођење овог процеса, успостављање организационих и методолошких мера, уочавање кључних покретача за олакшавање и подстицање дигитализације, и промовисање механизма за олакшану координацију и праћење напретка иницијатива у оквиру концепта електронског правосуђа. Полазећи од тога да је општи циљ електронског правосуђа омогућавање остваривања права на судску заштиту, као *стратешки циљеви развоја* овог концепта у наредних пет година одређени су побољшање приступа дигиталној правди, унапређење дигиталне правосудне сарадње, повећање ефикасности дигиталне правде и промовисање иновативне дигиталне правде (рецитал 42), и за сваки од њих дефинисани су оперативни циљеви. Што се тиче унапређења дигиталне правосудне сарадње, у Стратегији је истакнуто да су многи од главних циљева „*кооперативној дигиталној правосуђа*“ већ дефинисани у изворима права који су усвојени у периоду између претходне и ове последње стратегије електронског правосуђа.

3. КА ДИГИТАЛИЗАЦИЈИ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ – концепт кооперативног дигиталног правосуђа

Идеја о извору права ЕУ који би на системски начин уредио општу и структуралну дигитализацију прекограничне сарадње правосудних органа представљена је крајем 2020. у Саопштењу о дигитализацији правосуђа у ЕУ¹⁵ (у даљем тексту: Саопштење), у ком је постављен нови приступ дигитализацији правосуђа заснован на тзв. „кутији алата“ (*toolbox*) – свеобухватном скупу правних, финансијских и ИТ инструмената.¹⁶ У Саопштењу су најављени обриси будућег извора права који би нормирао ова питања, како би се, с једне стране, усмериле државе чланице на даљем путу ка развоју националних система електронског правосуђа, а с друге стране, како би се унапредила прекогранична правосудна сарадња између надлежних органа.

Међу препрекама са којима се суочавају правосудни системи држава чланица на путу ка дигитализацији посебно је наглашено да је изостанак

¹⁴ Council of the European Union, European e-Justice Strategy 2024-2028 OJ C, C/2025/437, 16.1.2025, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52025XG00437&qid=1741375845939>.

¹⁵ European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Digitalisation of justice in the European Union – A toolbox of opportunities, COM(2020) 710 final, 2.12.2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2020:710:FIN>.

¹⁶ Op.cit, 2.

планирања и координације на наднационалном нивоу кроз адекватне правне инструменте довео до стварања различитих националних ИТ алата, што је резултирало изазовима за постизање брзе прекограничне интероперабилности у области правосудне сарадње. Поред тога, у борби против прекограничног криминала указано је на потребу унапређења дигиталних могућности за сарадњу између надлежних органа држава чланица и органа и агенција ЕУ (Агенција ЕУ за сарадњу у области кривичног правосуђа, Европско јавно тужилаштво, Европска канцеларија за борбу против превара и Европол), а у циљу превазилажења препрека које се огледају у недостатку савремене дигиталне инфраструктуре, канала за поуздану електронску комуникацију, апликација за размену доказа, и сл.¹⁷

Због тога су у Саопштењу, међу инструментима, као посебна категорија издвојене *законодавне иницијативе* којима би се поставили услови за дигитализацију *у смеру побољшања пристојности правди и прекограничне сарадње*. Наиме, након што је истакнуто да дотадашња дигитализација поступака прекограничне правосудне сарадње, која се заснивала углавном на добровољним иницијативама између држава чланица, није дала адекватне резултате, а потом указано на одређене легислативне иницијативе у погледу појединих радњи у грађанским и привредним стварима, Комисија је најавила предузимање даљих корака ка нормирању. Тим легислативним предлогом о дигитализацији поступака прекограничне правосудне сарадње у грађанским, привредним, али и у кривичним стварима, захтевало би се од држава чланица да подразумевано користе дигиталне канале за прекограничну комуникацију и размену података између надлежних органа држава чланица, као и да прихвате електронску комуникацију у прекограничним поступцима у којима учествују грађани и привредни субјекти (не искључујући могућност употребе „папира“).¹⁸ Такође, посебна пажња је усмерена на ИТ алате за прекограничну сарадњу у грађанским, привредним и кривичним стварима. У том смислу, исказано је опредељење да *e-CODEX* систем постане „златни стандард“, као интероперабилна, безбедна и децентрализована мрежа за комуникацију између националних ИТ система у прекограничним поступцима.¹⁹

Заправо, дигитализација правосудне сарадње започела је доношењем Уредбе о компјутеризованом систему за прекограничну електронску размену података у области правосудне сарадње у грађанским и кривичним стварима, којом се тежи интероперабилности система електронског правосуђа држава чланица.²⁰ Наиме, овом Уредбом је успостављен *e-CODEX* систем, посебно

¹⁷ Op.cit, 4.

¹⁸ Op.cit, 9.

¹⁹ Op.cit, 15.

²⁰ A.M.V. Pérez, „Digitisation in civil judicial cooperation in the European Union: an analysis of its evolution“, *Revista Eletrônica de Direito Processual* 3/2024, 116.

дизајниран да олакша прекограничну електронску размена података у области правосудне сарадње, као главни комуникациони канал између националних надлежних органа држава чланица и органа и агенција ЕУ који су укључени у прекограничну правосудну сарадњу.²¹ С обзиром на то да овај систем подржава дигитализацију прекограничне сарадње само на техничком нивоу, било је нужно створити правни оквир који би нормирао принцип „Дигитално подразумевано“.

Полазећи од тога да су приступ правди и олакшавање сарадње између држава чланица међу главним циљевима Подручја слободе, безбедности и правде ЕУ, Комисија је сматрала да је неопходно усвајање обавезујућег извора права о дигитализацији прекограничне правосудне сарадње и обавезала се да представи предлог до четвртог квартала 2021, што је и учинила.

Комисија је 1. децембра 2021. званично представила предлог будуће Уредбе о дигитализацији прекограничне правосудне сарадње, која би се примењивала не само у грађанским и привредним, него и у кривичним стварима.²² У образложењу предлога, Комисија је истакла да више извора права ЕУ који регулише прекограничну правосудну сарадњу садрже одредбе о комуникацији између правосудних и несудских органа, али да многи од њих не прописују електронску комуникацију, а чак и када то чине, практична и безбедна употреба дигиталне комуникације није довољно гарантована овим прописима. Као циљ предложене Уредбе стога је поставила попуњавање ове празнине, тако што ће се створити хоризонтално применљива правила о дигиталној комуникацији, која ће бити обавезна за прекограничну комуникацију између судова, доступна на захтев странке у прекограничним расправама у грађанским стварима, а доступна само уз сагласност окривљеног у кривичним стварима.

Предлог је усвојен након две године доношењем Уредбе о дигитализацији правосудне сарадње и приступу правди у прекограничним грађанским, привредним и кривичним стварима²³ (у даљем тексту: Уредба). Уз Уредбу

²¹ I. Nicolae, G.B. Spîrchez, Modernizing the European judicial cooperation by digitizing cross-border proceedings, *Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series VII: Social Sciences and Law* 17/2024, 177.

²² European Commission, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the digitalisation of judicial cooperation and access to justice in cross-border civil, commercial and criminal matters, and amending certain acts in the field of judicial cooperation, COM/2021/759 final, 1.12.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0759#page=2>.

²³ Regulation (EU) 2023/2844 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2023 on the digitalisation of judicial cooperation and access to justice in cross-border civil, commercial and criminal matters, and amending certain acts in the field of judicial cooperation, OJ L 2023/2844, 27.12.2023, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32023R2844#-ntc8-L_202302844EN.000101-E0008.

је донета и Директива којом се мењају одређене оквирне одлуке и директиве у правцу дигитализације правосудне сарадње²⁴ (у даљем тексту: Директива).

3.1. Уредба 2023/2844

Уредба представља јединствен и свеобухватан правни оквир за коришћење дигиталних технологија у грађанским, привредним и кривичним предметима са прекограничним елементима, успостављањем правила *о дигиталној комуникацији* између надлежних правосудних органа, као и између физичких и правних лица и надлежних правосудних органа. Такође, Уредба се примењује и на комуникацију надлежних националних органа са органима и агенцијама Уније, у вези са одређеним правним инструментима сарадње у кривичним стварима.

Предмет Уредбе је нормирање коришћења електронске комуникације између надлежних органа у поступцима правосудне сарадње у грађанским, привредним и кривичним стварима, као и између физичких или правних лица и надлежних органа у судским поступцима у грађанским и привредним стварима. Уз то, Уредбом су постављена и правила о: учешћу странака и других релевантних лица у усменим расправама у грађанским, привредним и кривичним поступцима путем видеоконференцијске везе или других технологија комуникације на даљину; употреби електронских потписа и електронских печата; правним дејствима електронских докумената и електронском плаћању такси (чл. 1 ст. 1 и 2 Уредбе).

Што се тиче подручја примене, Уредба се примењује на електронску комуникацију у поступцима правосудне сарадње, како је предвиђено у чл. 3 (комуникација између надлежних органа) и чл. 4 (комуникација између физичких и правних лица и надлежних органа), и на саслушања путем видеоконференцијске везе или друге технологије за комуникацију на даљину, како је предвиђено у чл. 5 (у грађанским и привредним стварима) и чл. 6 (у кривичним стварима).

Извори права за које Уредба предвиђа дигитализацију комуникације између надлежних органа различитих држава чланица у грађанским и привредним стварима наведени су у Анексу I, док су извори права за комуникацију између надлежних органа држава чланица, као и између националних надлежних органа и органа и агенција Уније у кривичним стварима, наведени у Анексу II (чл. 3 ст. 1).

²⁴ Directive (EU) 2023/2843 of the European Parliament and of the Council of 13.12.2023 amending Directives 2011/99/EU and 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council, Council Directive 2003/8/EC and Council Framework Decisions 2002/584/JHA, 2003/577/JHA, 2005/214/JHA, 2006/783/JHA, 2008/909/JHA, 2008/947/JHA, 2009/829/JHA and 2009/948/JHA, as regards digitalisation of judicial cooperation, OJ L, 2023/2843, 27.12.2023, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202302843.

Анекс II набраја правне инструменте сарадње у кривичним стварима, у погледу којих се комуникација, укључујући и размену образаца, реализује *ипсенсивено* и подразумевано електронским путем. Ради се о следећим правним инструментима: Европски налог за хапшење, замрзавање имовине и доказа, спречавање и решавање сукоба надлежности и узајамно признавање различитих врста финансијских одлука, Европски налог за конфискацију, признавање пресуда којима су изречене затворске казне и пресуда за условну казну, признавање наредбе о мерама надзора, Европски налог за заштиту, Европски налог за истрагу, те узајамно признавање налога за замрзавање и одузимање имовине. Управо у погледу ових правних инструмената Директива предвиђа одговарајуће измене оквирних одлука и директива које их нормирају, и то првенствено у вези са дигитализацијом комуникације.

3.2. Директива 2023/2843

У поглављу II Директиве садржане су измене у области правосудне сарадње у кривичним стварима, па се мењају поједине одредбе Оквирне одлуке о Европском налогу за хапшење²⁵ (чл. 2), Оквирне одлуке о извршењу одлука о замрзавању имовине и обезбеђењу доказа у Европској унији²⁶ (чл. 3), Оквирна одлука о примени принципа узајамног признавања новчаних казни²⁷ (чл. 4), Оквирна одлука о примени принципа узајамног признавања налога за конфискацију²⁸ (чл. 5), Оквирна одлука о примени принципа узајамног признавања на пресуде у кривичним стварима којима се изричу затворске казне или мере које укључују лишење слободе у циљу њиховог извршења у Европској унији²⁹ (чл. 6), Оквирна одлука о примени принципа узајамног признавања на пресуде и одлуке о условној осуди у циљу надзора над условним

²⁵ 2002/584/JHA: Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States – Statements made by certain Member States on the adoption of the Framework Decision, IO L 190, 18.7.2002, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX%3A32002F0584>.

²⁶ Council Framework Decision 2003/577/JHA of 22 July 2003 on the execution in the European Union of orders freezing property or evidence, IO L 196, 2.8.2003, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:32003F0577&qid=1719725714366>.

²⁷ Council Framework Decision 2005/214/JHA of 24 February 2005 on the application of the principle of mutual recognition to financial penalties, OJ L 76, 22.3.2005, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2005/214/oj/eng.

²⁸ Council Framework Decision 2006/783/JHA of 6 October 2006 on the application of the principle of mutual recognition to confiscation orders, OJ L 328, 24.11.2006, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2006/783/oj/eng.

²⁹ Council Framework Decision 2008/909/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose of their enforcement in the European Union, OJ L 327, 5.12.2008, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2008/909/oj/eng.

мерама и алтернативним санкцијама³⁰ (чл. 7), Оквирна одлука о примени принципа међусобног признавања одлука о надзорним мерама као алтернативе привременом притвору³¹ (чл. 8), Оквирна одлука о спречавању и решавању сукоба надлежности у кривичном поступку³² (чл. 9), Директива о Европском налогу за заштиту³³ (чл. 10), Директива о Европском налогу за истрагу у кривичним стварима³⁴ (чл. 11). Све ове измене предвиђене Директивом треба да обезбеде да се прекогранична комуникација између надлежних органа у примени наведених инструмената сарадње одвија у складу са правилима и принципима утврђеним у Уредби. Наиме, Уредба налаже да *комуникација* између надлежних органа држава чланица и између националног надлежног органа и органа и агенције ЕУ, у складу са изворима права у области правосудне сарадње у кривичним стварима, а који су мењају овом Директивом, по правилу, треба да се одвија *ууштем деценитрилизованој ИТ сисџема*, што важи како за размену образаца, тако и за сву другу службену комуникацију која се обавља у писаној форми, а како је предвиђено измењеним изворима права (тач. 6 Преамбуле Уредбе).

4. ЕЛЕМЕНТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ

Општи циљ Уредбе и измена оквирних одлука и директива које уређују правосудну сарадњу у кривичним стварима унутар ЕУ, а како је то прописано Директивом, је да се принцип *дигитално погразумевано* нормира као приоритетни начин спровођења процесних активности у вези са инструментима правосудне сарадње у грађанским, привредним и кривичним стварима. Приступ оријентисан на ефикасност произлази из уводног дела Уредбе – тежи

³⁰ Council Framework Decision 2008/947/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments and probation decisions with a view to the supervision of probation measures and alternative sanctions, OJ L 337, 16.12.2008, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2008/947/oj/eng.

³¹ Council Framework Decision 2009/829/JHA of 23 October 2009 on the application, between Member States of the European Union, of the principle of mutual recognition to decisions on supervision measures as an alternative to provisional detention, OJ L 294, 11.11.2009, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2009/829/oj/eng.

³² Council Framework Decision 2009/948/JHA of 30 November 2009 on prevention and settlement of conflicts of exercise of jurisdiction in criminal proceedings, OJ L 328, 15.12.2009, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2009/948/oj/eng.

³³ Directive 2011/99/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the European protection order, OJ L 338, 21.12.2011, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/99/oj/eng>.

³⁴ Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters, OJ L 130, 1.5.2014, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/41/oj/eng>.

се ка побољшању ефикасности судских поступака и олакшавању приступа правди *кроз дигитализацију постојећих канала комуникације*, што би требало да доведе до уштеде трошкова и времена, смањења административног оптерећења и побољшања отпорности на вишу силу (вид. тач. 4). Дакле, јасно је истакнута корелација између механизма дигитализације и ефективне примене принципа приступа правди.³⁵

Иако би се из назива могло закључити да Уредба уређује дигитализацију правосудне сарадње у потпуности, њен предмет и обухват су ипак ограничени јер се односи само на канале комуникације и специфичне процесне активности.³⁶ Дигитализација прекограничне сарадње подразумева, пре свега, следеће: 1) Употреба децентрализованог ИТ система је обавезна за дигиталну комуникацију између надлежних правосудних органа и између ових органа и органа и агенција Уније у *кривичним стварима*; 2) Коришћење дигиталних канала за комуникацију *од стране физичких и правних лица* могуће је *само у грађанским и привредним стварима*; 3) Коришћење видео-конференцијске везе и других технологија комуникације на даљину дозвољено је под одређеним условима, а у зависности од тога да ли се ради о поступцима правосудне сарадње у грађанским и привредним, или у кривичним стварима.³⁷

У наставку ће бити анализиране одредбе о коришћењу канала дигиталне комуникације и о саслушању путем технологија за комуникацију на даљину.

³⁵ Више о томе, вид. P. Giacalone, „Towards the digitalization of EU judicial cooperation – Access to justice to be improved“, *Freedom, Security & Justice: European Legal Studies* 2/2024, 263-264.

³⁶ F. G. Inchausti, „The new regulation on the digitalisation of judicial cooperation in the European Union: something old, something new, something borrowed and something blue“, *ERA Forum* 4/2023, 541.

³⁷ Уредба је ступила на снагу 16. јануара 2024. а примењује се од 1. маја 2025, са изузетком одредаба о децентрализованом ИТ систему и Европској електронској приступној тачки, које ће се примењивати од дана ступања на снагу одговарајућих аката за спровођење Уредбе (чл. 26). Наиме, у чл. 10 Уредбе предвиђено је да ће Европска комисија у наредном периоду, у тачно одређеним временским оквирима (до 17. јануара 2026, 2027, 2028. и 2029), донети акте за спровођење *одредаба о децентрализованом ИТ систему* за прекограничну комуникацију између надлежних органа различитих држава чланица у грађанским и привредним стварима, односно између надлежних органа различитих држава чланица и органа и агенције ЕУ у кривичним стварима, као и *одредаба о Европској електронској приступној тачки*. Овим актима биће утврђене техничке спецификације метода комуникације електронским средствима за потребе децентрализованог ИТ система; техничке спецификације комуникацијских протокола; циљеви информационе безбедности сигурности и релевантне техничке мере којима се обезбеђују минимални стандарди информационе безбедности и висок степен сајбер безбедности за обраду и пренос информација у оквиру децентрализованог ИТ система; минимални циљеви доступности и могући повезани технички захтеви у погледу услуга децентрализованог ИТ система, и др (чл. 10 ст. 1).

4.1. Децентрализовани ИТ систем и Европска електронска приступна тачка

Основна сврха Уредбе и пратеће Директиве је да генерализује употреба дигиталних канала комуникација које се одвијају у примени инструмената правосудне сарадње унутар ЕУ. Начин коришћења дигиталне комуникације зависи од тога ко су учесници у комуникацији и у којим стварима се она реализује.

Уредбом је прописано да се прекогранична комуникација између националних надлежних органа и између националних органа и органа и агенција Уније приликом правосудне сарадње у *кривичним стварима* **обавезно** реализује електронским путем, и то преко ДЕЦЕНТРАЛИЗОВАНОГ ИТ СИСТЕМА, који испуњава одређене услове у погледу безбедности, интегритета и поузданости (чл. 3. ст. 1 Уредбе). При томе, важно је напоменути да се под надлежним органом подразумевају не само суд, него и јавно тужилаштво, централни орган и други надлежни органи дефинисани, именовани или који су предмет обавештења у складу са правним актима наведеним у Анексима I и II, као и органи и агенције Уније који учествују у поступцима правосудне сарадње у кривичним стварима (чл. 2 тач. 1 Уредбе).

Од обавезе „Дигитално подразумевано“ установљена су одређена **ограничења и изузеци**. Први изузетак односи се на ситуацију када *није могуће* остварити комуникацију на прописани начин, услед поремећаја у функционисању система, физичке или техничке природе материјала који се размењују, или више силе. У тим случајевима се, уместо електронске, користе алтернативна средства комуникације; при томе је прописано да у случају поремећаја у раду децентрализованог ИТ система надлежни органи треба да комуницирају употребом најбржег и најприкладнијег алтернативног начина комуникације, узимајући у обзир потребу да се осигура безбедна и поуздана размена информација (чл. 3. ст. 2 Уредбе). Други изузетак односи се на ситуацију када *није прикладно* остварити комуникацију на прописани начин, у ком случају надлежни органи могу користити било које средство, али су дужни да осигурају безбедну и поуздану комуникацију (чл. 3. ст. 3 Уредбе). Међутим, овај изузетак не може се применити на размену образаца утврђених правним актима наведеним у анексима Уредбе. Ипак, у случају да се надлежни органи различитих држава чланица налазе на истој локацији у држави чланици како би јој помогли у спровођење поступака правосудне сарадње у кривичним стварима, дозвољена је размена образаца другим одговарајућим средствима, ако је то потребно због хитности ствари, а размена се одвија на безбедан и поуздан начин (чл. 3. ст. 4 Уредбе).

Поред обавезне употребе децентрализованог ИТ система у наведеним случајевима, Директива предвиђа и **могућност** његове употребе. Наиме,

предвиђено је да државе чланице могу да користе децентрализовани ИТ систем у комуникацији између надлежних органа унутар државе, уместо националних система електронског правосуђа, уколико се интерна комуникација одвија у вези са применом правних инструмената наведених у анексима Уредбе (чл. 3. ст. 6 Уредбе). Такође, органи и агенције Уније могу да користе децентрализовани ИТ систем за интерну комуникацију у поступцима правосудне сарадње у кривичним стварима (чл. 3. ст. 7 Уредбе).

Децентрализовани ИТ систем заснива се на *e-CODEX* систему, који на тај начин постаје основни, подразумевани алат за безбедну, прекограничну дигиталну комуникацију у оквирима ЕУ. Још у Саопштењу из 2020. овај систем је означен као главни алат за успостављање интероперабилне, безбедне и децентрализоване мреже за комуникацију између националних ИТ система у прекограничним грађанским и кривичним поступцима, а ради се о софтверском пакету који омогућава повезивање између националних система, омогућавајући корисницима, као што су правосудни органи, правници практичари и грађани, да на брз и безбедан начин шаљу и примају поднеске, формуларе, доказе и друге информације. Овим системом од јула 2023. управља Агенција ЕУ за оперативно управљање ИТ системима великих размера у области слободе, безбедности и правде (*EU Agency for the Operational Management of Large-Scale IT Systems in the Area of Freedom, Security and Justice: eu-LISA*).³⁸

Што се тиче електронске комуникације између *физичких и правних лица* са надлежним органима, *а у циљу* олакшавања приступа правди, Уредбом је успостављена ЕВРОПСКА ЕЛЕКТРОНСКА ПРИСТУПНА ТАЧКА (*European electronic access point: EEAP*) на нивоу Уније, као део Портала електронског правосуђа (*e-Justice Portal*) (чл. 4 ст. 1 Уредбе). Преко Европске електронске приступне тачке се физичким и правним лицима омогућава да предају поднеске или комуницирају са надлежним органима, тј. да подносе тужбе, покрећу захтеве, шаљу, траже и примају процесно релевантне информације, укључујући и дигитализоване списе предмета, или да то учини њихов заступник у њихово име, у случајевима обухваћеним овом Уредбом, као и да им се достављају судски или вансудски акти (чл. 4 ст. 4 Уредбе). Међутим, *за сада* је њено коришћење предвиђено само у грађанским и привредним, не и у кривичним стварима, и то у вези са таксативно набројаним европским правним инструментима правосудне сарадње и за одређене сврхе (чл. 4 ст. 1 Уредбе).

³⁸ Вид. Regulation (EU) 2018/1726 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for the Operational Management of Large-Scale IT Systems in the Area of Freedom, Security and Justice (eu-LISA), and amending Regulation (EC) No 1987/2006 and Council Decision 2007/533/JHA and repealing Regulation (EU) No 1077/2011, OJ L 295, 21.11.2018, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1726/oj/eng>.

4.2. Саслушање путем технологија за комуникацију на даљину

Уредба садржи правила о коришћењу видеоконференцијске везе или друге технологије за комуникације на даљину, како би се олакшале усмене расправе у поступцима правосудне сарадње у грађанским, привредним и кривичним стварима. Док у грађанским и привредним стварима Уредба уређују учествовање у саслушању употребом ових технологија (чл. 5), приступ је донекле другачији у поступцима правосудне сарадње у кривичним стварима.

Чл. 6 Уредбе „Саслушање путем видеоконференцијске везе или друге технологије за комуникацију на даљину у кривичним стварима“ односи се само на *саслушање одређених лица*, и то: а) осумњиченог лица; б) оптуженог лица; в) осуђеног лица; г) лица које је погођено налогом о замрзавању или одузимању имовине (у смислу Уредбе о узајамном признавању налога за замрзавање и одузимање³⁹) (чл. 6 ст. 2).

Даље, овај члан се примењује само на саслушање наведених лица у одређеним поступцима правосудне сарадње (чл. 6 ст. 1), а који се воде на основу таксативно наведених извора права:

- 1) Оквирне одлуке о Европском налогу за хапшење – а посебно на саслушање лица до доношења одлуке о предаји у држави извршења;
- 2) Оквирне одлуке о примени принципа узајамног признавања на пресуде у кривичним стварима којима се изричу затворске казне или мере које укључују лишење слободе у циљу њиховог извршења у Европској унији – а посебно на саслушање осуђеног лица у вези са његовим ставом о трансферу у другу државу ради извршења казне затвора;
- 3) Оквирне одлуке о примени принципа узајамног признавања пресуда и одлуке о условној осуди у циљу надзора над условним мерама и алтернативним санкцијама – а посебно на саслушање осуђеног лица пре доношења одлуке о изрицању казне, у контексту извршења пресуде или одлуке о условној осуди;
- 4) Оквирне одлуке о примени принципа узајамног признавања одлука о надзорним мерама као алтернативе привременом притвору – а посебно на саслушање пре доношења одлука након извршења мере надзора као алтернативе привременом притвору,
- 5) Директиве о Европском налогу за заштиту – а посебно на саслушање лица које издавања опасност пре издавања налога за заштиту; и
- 6) Уредбе о узајамном признавању налога за замрзавање и одузимање – посебно на саслушање „погођеног лице“ у поступку по правном леку

³⁹ Regulation (EU) 2018/1805 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the mutual recognition of freezing orders and confiscation orders, OJ L 303, 28.11.2018, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1805/oj/eng>.

против признавања и извршења налога за замрзавање или налога за одузимање у држави извршења.

Уредбом се заправо ствара обавеза надлежног органа државе чланице, коме је упућен захтев, да дозволи учешће путем видеоконференцијске везе осумњиченом, оптуженом или осуђеном лицу или лицу погођеном налогом за замрзавање или одузимање, које се налази на њеној територији, на усменој расправи у оквиру кривичног поступка који се односи на то лице и који се води у држави чланици која подноси захтев. Надлежни орган је суд или други орган који учествује у поступцима правосудне сарадње у кривичним стварима, у смислу Анекса II (чл. 2 тач. 1 Уредбе).

Надлежни орган једне државе чланице на захтев надлежног органа друге државе чланице допушта у наведеним процесним ситуацијама саслушање наведених лица која се налазе на њеној територији путем видеоконференцијске везе или употребом друге технологије за комуникацију на даљину, ако су испуњена два услова: а) посебне околности предмета оправдавају коришћење такве технологије, и б) наведена лица дала су дала пристанак да буду саслушана на такав начин.

У погледу пристанка Уредба прописује одређене предуслове. Пре него што пристане на саслушање коришћењем видеоконференцијске везе или друге технологије за комуникацију на даљину, осумњичени или окривљени мора бити у могућности да затражи савет адвоката у складу са Директивом о праву на приступ браниоцу,⁴⁰ а надлежни органи су дужни да му пруже информације о поступку спровођења саслушања путем такве технологије, као и о његовим процесним правима, укључујући и право на тумачење и превод и право на приступ браниоцу пре давања пристанка. Пристанак треба да буде дат добровољно и недвосмислено, а надлежни орган који је поднео захтев за саслушање путем технологије за даљинску комуникацију проверава пре почетка саслушања да ли је пристанак дат под овим условима. Провера испуњености услова се констатује у записнику о саслушању, према процесним правилима државе чланице чији надлежни орган је поднео захтев. Не доводећи у питање начело правичног суђења и право на правни лек у националном процесном праву, надлежни орган може одлучити да не тражи сагласност лица, ако учешће уживо на саслушању представља озбиљну претњу по јавну безбедност или јавно здравље за коју се показало да је стварна и актуелна или предвидива (чл. 6 ст. 2 Уредбе).

⁴⁰ Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty, OJ L 294, 6.11.2013, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/48/oj/eng>.

Лице се саслушава по правилима државе чланице која је поднела захтев, при чему се надлежни орган који подноси захтев и надлежни орган коме се захтев подноси усаглашавају о практичним детаљима саслушања (чл. 6 ст. 9 Уредбе). Државе чланице дужне су да обезбеде да наведена лица имају приступ неопходној инфраструктури за коришћење видеоконференцијске везе или друге технологије комуникације на даљину, као и да је комуникација с браниоцем поверљива пре и током саслушања (чл. 6 ст. 5 Уредбе). Оно што је важно напоменути је да се одредбе Уредбе не примењују на процесне радње доказне природе или на оне која могу довести до одлуке о крививици или невиности оптуженог лица (уводна изјава 43).

Уредбом је изричито прописано да лица која се саслушавају, у случају кршења услова или гаранција предвиђених Уредбом, морају имати могућност да остваре право на делотворан правни лек, у складу са националним прописим и уз пуно поштовање Повеље ЕУ о људским правима (чл. 6 ст. 8).

Поред правила наведених у Уредби, од изузетне је важности имати на уму да је и у прекограничним случајевима нужно поштовање међународних стандарда заштите људских права, нарочито права одбране.

5. ВИДЕО-КОНФЕРЕНЦИЈСКА ВЕЗА КАО ВИД ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА И ЊЕН УТИЦАЈ НА ПРАВА ОКРИВЉЕНОГ И НА УЛОГУ БРАНИОЦА

Иако постоје различити термини којима се означава учешће субјеката у кривичном поступку „на даљину“, као што су на пример: видео-конференција, онлајн суђење, даљинско рочиште и слично, не постоји јединствени назив за наведено који би био свеобухватан, па се често као кровна терминологија користи „виртуелна правда“ којом се означавају различити облици учешћа субјеката на даљину, без обзира на конфигурацију или технологију, јер суштина није у називу, већ у сврси и трајању таквог присуства.⁴¹ У овом раду пажња је посвећена употреби видео-конференцијске везе у кривичном поступку, као средства за комуникацију на даљину који се користи не само када је то израз нужности (као што је био случај за време пандемије COVID-19) већ и у редовним околностима када је потребно да би се поступак учинио првенствено ефикаснијим (бржим и јефтинијим) и у другим оправданим разлозима, што се посебно целисходно показује у прекограничним предметима. Судски поступци су интензивно почели да се дигитализују од пандемије COVID-19, а суђење на даљину додатно је отворило пут бржој имплементаци-

⁴¹ Видети: К. Kremens, С. Peristeridou, „Everything, Everywhere All At Once”: Virtual Criminal Justice in Europe“, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 2/2025, 1-15.

цији других дигиталних решења у судским поступцима, попут дигиталне размене докумената и сл.⁴² Иако је регулатива о „суђењу на даљину“ постојала далеко пре пандемије COVID-19 ретко се користила и то најчешће у оквиру међународне сарадње држава у случајевима испитивања сведока, а број суђења у онлајн формату за време пандемије, када су се јасно показале све предности ове технологије и када су правосудни органи постали „friendly“ са технолошким иновацијама, уследила је градацијска експанзија регулативе у овој области.⁴³ Због тога се и каже да када је технологија у кривичном поступку избила у први план, пандемија је катапултирала правосуђе у технолошку еру.⁴⁴

Употреба видео-конференцијске везе има свој развојни пут који није почео са пандемијом COVID-19,⁴⁵ суочавајући се како са техничким, тако и правним изазовима.⁴⁶

Дигитализација правосуђа у државама ЕУ је примарно оријентисана на међународноправну сарадњу и превазилажење, односно отклањање препрека које су резултат различитих правних система, које се састоји у модернизацији информационих система органа поступка у кривичним стварима.

5.1. Стандарди и смернице

У поступку дигитализације правосудних система посебно се мора водити рачуна о поштовању основних људских права и слобода као што су право на приватност, безбедност података и комуникације, заштита личних података и право на правично суђење, односно у стандардима заштите ових права, због чега је неопходно пажљиво планирати и пратити спровођење сваке фазе овог поступка у пракси. Заштита личних података у кривичном поступку, који је по својој природи веома деликатан, с обзиром на то да се у њему откривају и утврђују чињенице из најдубље сфере приватности, у поступку технолошких иновација се показује као „*најслабија карика*“, односно као „*најосетљивије место*“, посебно када се појављује ефикасност поступка као противтежа. Ефикасност поступка, која је у основи сваке реформе

⁴² Видети: Pivaty A., „Lawyers in Digitalised Criminal Proceedings and Defendants’ Access to Criminal Justice“, *Tilburg Law Review* 2/2024, 31-47.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ OEBS, „The Functioning of Courts in the Covid-19 Pandemic“, 2020, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/5/469170.pdf>, (приступљено: 11. септембар 2025).

⁴⁵ Видети: Т. Бугарски, „Криминалитет у доба пандемије COVID-19“, Тематски Зборник: Хармонизација српског и мађарског права са правом ЕУ, Правни факултет Нови Сад 2022, 165-183.

⁴⁶ Видети: Т. Бугарски, „Коришћење видео-конференцијске везе у кривичном поступку“, Тематски Зборник: Хармонизација српског и мађарског права са правом ЕУ, Правни факултет Нови Сад 2024, 157-179.

кривичног процесног законодавства у Европи у последњих неколико деценија, и која је постављена као полазни основ и императив овог процеса, мора бити усклађена са основним начелима поступка прописаним Уставом и законом. Негативна нуспојава дигитализације у свим сферама је злоупотреба личних података и повреда права на приватност што је довело до фокусирања на успостављање механизма ефикасније не само техничке, већ и правне заштите ових вредности. Наведени приоритет у пракси како на националном, тако и на наднационалном нивоу се најбоље види кроз праксу Европског суда за људска права (у даљем тексту: ЕСЉП). У заштити наведених права у нормативном смислу, осим Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту ЕКЉП⁴⁷), посебно значајно место и улогу има Општа уредба о заштити физичких лица у односу на обраду података о личности и слободном кретању таквих података (у даљем тексту: GDPR⁴⁸). Осим тога, постоји и кривичноправна заштита личних података у националним законодавствима. Основну правну заштиту представљају успостављени стандарди које је неопходно поштовати у поступку дигитализације правосуђа, а они се односе на:⁴⁹

1. Размена дигиталних података између судија, тужилаца, адвоката, административног особља и правосудних органа између себе (на националном нивоу или прекогранично) мора да се одвија кроз један безбедан комуникациони канал да би се спречило свако илегално „уилагање“ у систем које може да угрози приватност учесника поступка, безбедност и кредибилитет доказа, као и редовно одвијање кривичног поступка. Због тога је неопходно да приступ систему и начин коришћења података континуирано обезбеђују посебне ИТ службе у судовима и тужилаштвима.

⁴⁷ Закон о ратификацији Еевропске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и први протокол уз њу, Протокола број 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, Службени лист СЦГ – Међународни уговори бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – испр. и Службени гласник РС – Међународни уговори бр. 12/2010 и 10/2015.

⁴⁸ Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC, OJ L 119, 4.5.2016, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng>.

⁴⁹ Видети: I. Duzlevski, „Значај дигитализације у кривичном праву“, *Digitalizacija u kaznenom pravu i pravosuđu*, тематски зборник, Београд 2022, 59-69.

2. Повећање брзине размене информација између органа поступка не сме да постане недостатак за браниоце, нити да подрива ефикасност доступних правних лекова за појединце, укључујући могућност да се оспори релевантност, тачност или законитост доказа прикупљених у другој држави.
3. Услов за примену било које мере дигитализације правосудних система јесте да употреба дигиталних технологија и средстава електронске комуникације не угрожава процесна права учесника у судском поступку, првенствено окривљеног, у које спада и његово право да буде физички присутан на суђењу, а што употребом видео-конференцијске везе може бити доведено у питање у контексту остваривања права која му у вези са тим припадају.

Иако Општа уредба о заштити података Европске уније (GDPR) пружа нормативне смернице на нивоу принципа, стварна импликација заштите приватности редовно захтева посебне стандарде. Управо због тога су значајни стандарди, односно принципи утврђени Смерницама о видео-конференцији и ефикасности правосуђа из 2025. (у даљем тексту: Смернице (2025))⁵⁰ које се односе на употребу видео-конференцијске везе у кривичном поступку у односу на окривљеног. Ту спадају:

1. постојање „леgitимног циља“;
2. право окривљеног на ефективно (стварно, истински, када је у ситуацији да произведе жељени резултат) учествовање у суђењу;
3. сагласност за учествовање путем видео-конференцијске везе;
4. право да се види/чује и да се буде виђен/и да га чују;
5. право да се брани лично или преко адвоката;
6. одсуство адвоката;
7. комуникација са адвокатом (браниоцем) током рочишта;
8. забрана нечовечног или понижавајућег поступања.

Смернице о употреби видео-конференцијске везе у судским поступцима пружају скуп кључних мера које државе и судови треба да следе како би се обезбедило да употреба видео-конференцијске везе не угрози право на правично суђење загарантовано чл. 6 ЕКЈП, а са циљем да се државама пружи *оквир* који елиминише сваки ризик од повреде права странака, нарочито њиховог права да буду саслушане, да активно учествују у поступку и остваре право на одбрану, при чему се Смернице односе на рад не само судских, већ и тужилашких органа. Поставља се питање у којој мери дигитално учешће погађа право на правично суђење. Појам правичног суђења је, несумњиво,

⁵⁰ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *Guide on the use and development of remote hearings*, 2025, <https://rm.coe.int/cepej-2025-3-en-guide-for-remote-hearings-2763-8911-6430-1/1680b6bb7b> (приступљено: 11. септембар 2025).

веома широк и тешко га је прецизно дефинисати и оно обухвата читав низ гаранција – од права на независан и непристрасан суд, преко права на сопствену одбрану, права на извођење доказа и суочавање са сведоцима оптужбе, па све до бројних других права.⁵¹ У смислу наведених Смерница (2025) видео-конференцијска веза означава систем који омогућава двосмерну и симултану комуникацију слике и звука чиме се обезбеђује визуелна, аудитивна и вербална интеракција током удаљеног рочишта, док суђење на даљину означава рочиште које се одржава путем видео-конференцијске везе. Сва јемства права на правично суђење из ЕКЉП примењују се на суђења на даљину у свим судским поступцима, укључујући право на приступ суду, правичност поступка, контрадикторност, време за припрему и приступ списима, одлуку у разумном року, безбедност података и управљање ризицима, а државе треба да успоставе правни оквир за одржавање рочишта на даљину, док је искључиво одлука суда да ли ће се суђење на даљину одржати имајући у виду правичност поступка и обезбеђивања права странке на делотворну правну помоћ браниоца.⁵² Право на физичко присуство у судници је загарантовано и међународним правом и правом ЕУ због чега се употреба видео-конференцијске везе не може сматрати адекватном алтернативом у односу на физичко присуство окривљеног у судници. Међутим, учествовање у поступку преко видео-конференцијске везе није неспојиво са правичним и јавним суђењем, али је у вези са тим изузетно важно питање како се ова могућност користи. Употреба видео-конференцијске везе мора служити легитимном циљу,⁵³ мора омогућавати испуњење захтева правичног суђења, а свака мера којом се ограничавају права одбране треба да има оправдан разлог⁵⁴ који је близак правилу *ultima ratio*. Уколико окривљени физички није присутан у судници може се поставити и питање остваривања начела усмености и непосредности, а остваривање права на суочавање са сведоцима и процену њихове веродостојности може бити значајно отежано. Ипак, употреба видео-конференцијске везе је одлука коју доноси суд, а пристанак окривљеног да учествује у поступку на наведени начин може да се захтева иако не представља услов ситуацији када је спрам процене поступајућег суда испитивање окривљеног неопходно извршити путем видео-конференцијске везе ради обезбеђења заштите учесника у поступку.⁵⁵ Постојање легитимног циља значи

⁵¹ Видети: М. Panzavolta, „A Defendant’s Right to Videoconference? Looking at Online Participation in Criminal Trials in a Different Light“, *Tilburg Law Review* 2/2024, 69-86.

⁵² Ibid.

⁵³ Под „*легитимним циљем*“ се подразумева заштита јавног реда, спречавање криминалитета, заштита права на живот, слободу и безбедност сведока и жртава кривичних, поједностављивање и убрзавање кривичног поступка и сл. Овај циљ је нужно комплементаран праву на пресуду у разумном року и ефикасности поступка.

⁵⁴ Видети: ECtHR, Marcello Viola v. Italy (Application no. 45106/04).

⁵⁵ Pivaty, op.cit.

да се мора признати разлика између физичког и дигиталног присуства и не може се тврдити да делотворност права на одбрану остаје потпуно непромењена у случају учешћа на даљину. Резултати емпиријских истраживања у складу су са овим приступом, јер јасно показују да се дигитално учешће не може у потпуности изједначити са физичким, нарочито када је реч о процени поузданости саговорника.⁵⁶ Иако су издате нове Смернице (2025) у вези са употребом видео-конференцијске везе у кривичном поступку, пракса ЕСЈП у вези са наведеном проблематиком је изузетно важна јер представља општи оквир за коришћење и примену ове технологије у поступку, а који је нужан да би се обезбедило правично суђење.

5.2. Поједина питања од значаја за права окривљеног и употребу видео-конференцијске везе

У сваком кривичном поступку је важно и неопходно да се окривљени појави на суђењу због саслушања утврђивања релевантних чињеница за предмет поступка. Физичко присуство у судници окривљеног у свакој инстанци током суђења омогућава остваривање читавог низа права која проистичу из права на одбрану. Сваки окривљени мора да има право да се брани сам или преко адвоката (браниоца). У случају видео-конференцијске везе присуство браниоца је од непремостиве важности, а уколико бранилац није присутан треба да буде постављен по службеној дужности или да се одложи извођење процесне радње. Присуство браниоца окривљеног саслушању путем видео-конференцијске везе треба да буде један од случајева обавезне стручне одбране у поступку. Међутим, осим што мора да се обезбеди присуство браниоца, потребно је обезбедити и право на поверљив разговор окривљеног са браниоцем. У дигиталној онлајн форми, то би требало да се обезбеди преко сигурне линије која је независна и одвојена од видео канала који су поставиле и контролисале националне власти.⁵⁷ У случају да се ипак и поред свих предузетих мера заштите деси пресретање комуникације окривљеног са браниоцем, за такве случајеве мора бити прописана адекватна казна. Само прописивање такве казне је значајан фактор одвраћања од таквих недозвољених радњи. Ова проблематика која представља један важан сегмент сајбер безбедности када је у питању извођење процесних радњи у онлајн формату ће тек бити предмет многих будућих разматрања у судској пракси, с обзиром на то да безбедност представља важан фактор правичног суђења. Ако бранилац не би био у могућности да се поверљиво консултује са својим клијентом и прими поверљива упутства од њега без надзора, његова помоћ би изгубила

⁵⁶ Panzavolta, op. cit.

⁵⁷ Видети: ECtHR, Sakhnovskiy v. Russia (Application no. 21272/03).

велики део своје корисности.⁵⁸ Јасно је да је увођењем технологија за комуникацију на даљину у кривични поступак, доведен у питање традиционални оквир кривичног поступка који се заснива на физичком присуству учесника у суђењу, првенствено окривљеног. Да дигитални оквир није реална замена за физичко присуство се најбоље види у предностима и разлозима за коришћење видео-конференцијске везе приликом испитивања посебно осетљивих сведока, нарочито у случајевима сексуалног и породичног насиља, где је циљ који се овим начином комуникације остварује првенствено спречавање секундарне виктимизације, смањење емотивне трауме и осећаја застрашивања. *Ratio legis*⁵⁹ оваквог решења налази се превасходно у потреби спречавања или минимализирања секундарне виктимизације, обезбеђења сигурности и заштите и психичког интегритета сведока, те стварање таквих просторних услова и околности које несумњиво доприносе лагоднијем давању исказа сведока. Ипак, предности видео-конференцијске везе су изузетне због чега се, када је реч о окривљеном, који се налази у притвору или осуђеним лицима који су на издржавању казне затвора у упоредном законодавству све више уводе рочишта на даљину између затворских, односно притворских простора и судница када се одлучује о продужавању притвора или пуштању на условни отпуст. Основни циљеви који се овим постижу су да се смањи потреба за транспортом окривљених, односно осуђених лица, уз обезбеђивање могућности да браниоци могу са својим клијентима овим случајевима комуницирати у форми даљинских консултација.⁶⁰ Употреба видео-конференцијске везе се показала као изузетно добра када су у питању прекогранични предмети, нарочито они у којима се на тај начин омогућава учешће окривљених или сведока изван територије надлежног суда. Такође, посебна рочишта на којима се одлучује о притвору или условном отпусту показала су вишеструке бенефите када се користи видео-конференцијска веза. Међутим, док суђења са великим бројем сведока захтевају посебан опрез, предмети у којима материјални докази имају примаран значај, као код финансијских кривичних дела, лакше се прилагођавају дигиталним форматима.⁶¹ Када се саслушање окривљеног обавља путем видео-конференцијске везе често се истиче постојање разлика у пракси судова у погледу организације присуства окривљеног, па тако окривљени може да буде присутан путем видео-конференцијске везе, осим ако се бранилац изричито томе не противи, или на пример, припремно рочиште може да се одржи путем видео-конференцијске

⁵⁸ Видети: ECtHR, *S. v. Switzerland* (Application no. 12629/87; 13965/88).

⁵⁹ З. Лазаров, *Заштита сведока у кривичном поступку*, докторска дисертација, Правни факултет у Београду 2018, 213.

⁶⁰ Видети: C. McKay, K. Macintosh, „Remote Criminal Justice and Vulnerable Individuals: Blunting Emotion and Empathy?“, *Tilburg Law Review* 2/2024, 125-143.

⁶¹ Видети: Kremens, Peristeridou, *op.cit.*

везе, док се сваки главни претрес одржава уз физичко присуство окривљеног у судници, осим уколико бранилац изричито не захтева учешће путем видео-конференцијске везе.⁶² Упркос прогресивним прилагођавањима у свим државама када је у питању дигитализација и употреба видео-конференцијске везе у судском поступку и даље постоји видна резервисаност према прихватању радикалних трансформација традиционалних обележја кривичног поступка где на првом месту спада учешће окривљеног путем видео-конференцијске везе на главном претресу.⁶³ Разлози су вишеструки, као на пример правни, односно процесни разлози који се састоје у одсуству јасне правне основе, а чак и у случају када правна основа постоји, она може бити недовољна уколико квалитет закона није задовољавајући. Тако је, на пример, Уставни суд Белгије укинуо одредбе једног закона о видео-конференцијама, оценивши да су у супротности са принципом законитости у процесном праву. Спорна одредба предвиђала је могућност одржавања рочишта путем видео-линка, али ограничено само на поступке везане за притвор. Судија је имао овлашћење да одлучи да ли ће се рочиште одржати путем видео-конференције, без прописивања јасних услова или критеријума за доношење такве одлуке. Реформа је наишла на снажну критику адвоката, који су сматрали да је мотивисана пре свега жељом да се смање трошкови превоза притвореника. На крају, Уставни суд Белгије укинуо је наведене одредбе, оцењујући да препуштање одлуке потпуном дискреционом праву судије може довести до арбитарности и дискриминације, те да је повређен принцип законитости и предвидивости у процесним питањима. На сличан начин, Уставни суд Француске укинуо је одредбу из хитног акта донетог током пандемије (члан 5 Уредбе од 25. марта 2020), која је проширивала могућност коришћења видео-конференција у више ситуација, и то без сагласности странака. Француски суд је истакао да је обим те одредбе био преширок и да закон није успоставио никакве стандарде на основу којих би судија могао одлучити. Сличне дилеме у погледу законитости јавиле су се и у другим државама, када су видео-конференције уведене у оквиру хитних пандемијских мера.⁶⁴ И поред свега наведеног, чињеница је да се ова врста технологије користи још од 80-их година прошлог века у судским поступцима чиме је омогућена комуникација лица који се налазе на различитим локацијама тако што се виде и чују истовремено. Посебно је значајна могућност ове технологије што омогућава комуникацију на даљину не само путем речи већ и путем израза лица и говора тела.⁶⁵ Због тога је посебно важно питање које се може поставити у вези са употребом видео-конференцијске везе, а

⁶² Видети: Pivaty, op.cit.

⁶³ Видети: Panzavolta, op.cit.

⁶⁴ Примери Белгије и Француске преузети из: Panzavolta, op.cit.

⁶⁵ J. Laux, M. Kröger, *Videoconferencing in Proceedings*, Oxford University Press, 2023, 2.

то је психолошки ефекат, односно могућност појаве веће пристрасности органа поступка која може да настане када се окривљени саслушава путем видео-конференцијске везе, с обзиром на то да многа истраживања показују какав је утицај виртуелних појављивања на перцепцију органа поступка о окривљеном или другом лицу (сведоку) са којим је у комуникацији путем видео-конференцијске везе. Ово незаобилазно питање ће у будућности бити од посебног значаја када се буде разматрало остваривање права на правично суђење у кривичном поступку. Наиме, истраживања⁶⁶ су показала да су неке врсте и интензитет емоционалних реакција људи на покрете виртуелних карактеристика, често пренаглашене. Иако су се на техничком нивоу драстичне и брзе промене показале као изводљиве и корисне алтернативе у многим случајевима, њихов утицај на емоционална искуства људи и међуљудске процесе остаје углавном нејасан, јер се јако мало зна о томе да ли се и како емоције појединца преносе на друго лице када међусобно комуницирају путем видео-конференцијске везе, па су поједина истраживања показала јасне обрасце емоционалне заразе када су у питању емоције беса, радости и туге. Наиме, утврђено је постојање снажних емпиријских чињеница за временску ко-појаву радости изражену на лицу између два саговорника у интеракцији, која је изнад сваке случајности. Закључено је да се емоције могу преносити између саговорника у интеракцији током видео-конференцијске везе, али лице не делује као кључни канал за те процесе заразе, посебно не за негативне емоције.⁶⁷ Наведено ће тек бити предмет истраживања у смислу утицаја на одлучивање органа поступка. Истовремено, научници ће морати да процене како технологија виртуалног трансфера вредности утиче на људско понашање на суду и мораће да предложе нормативна побољшања где је то потребно како би се одржале процедуралне вредности током технолошких промена.⁶⁸

6. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Постојећа правна регулатива о дигитализацији правосудне сарадње и приступу правди у грађанским, привредним и кривичним стварима је резултат вишегодишњег развојног пута којим се промовише употреба дигиталних канала за комуникацију између надлежних органа у примени различитих

⁶⁶ Видети: C. Mousas, D. Anastasiou, O. Spantidi, „The effects of appearance and motion of virtual characters on emotional reactivity“, *Computers in human behavior*, 86/2018, 99-108.

⁶⁷ Видети: Marx A.K.G, D.F Sachs, A.C Frenzel, M.T Schweizer, „Emotional contagion in dyadic online video conferences—empirical evidence based on self-report and facial expression data“, *Frontiers in Psychology* 16/2025, 1-18.

⁶⁸ Laux, Kröger, op.cit, 20.

правних инструмената правосудне сарадње унутар ЕУ, као и употреба видео-конференцијске везе или других технологија за комуникацију на даљину у судским поступцима, када се поједини учесници у поступку налазе на територији различитих држава чланица. Да би се утврдила ефикасност нових технологија, првенствено у сфери правосуђа, идентификовале предности и недостаци ради унапређења постојећих решења и даљег развоја, успостављени су организациони и правни механизми за праћење и евалуацију примене постојећих правних решења садржаних у Уредби. Један од најважнијих циљева наведеног је прикупљање и анализа тачних података ради процене утицаја електронске комуникације на једнакост оружја у контексту прекограничних грађанских и кривичних поступака.

Имајући у виду да је процес увођења нових технологија у кривични поступак неминовност друштвеног развоја у свим сферама живота и рада, које без сумње имају своје бројне предности, неопходно је наћи право место и меру примене ових технологија у судским поступцима, јер оне представљају велики изазов у сфери људских права и слобода. Успостављање равнотеже између информационо-комуникационих технологија и права и слобода окривљеног у кривичном поступку је посебно важан задатак јер је императив сваког демократског друштва не само очување већ подизање достигнутог стандарда људских права и слобода. Ово није нимало лак задатак када је у питању употреба видео-конференцијске везе у кривичном поступку, а што се види из чињенице да се и после дугог низа година, она веома рестриктивно користи када је у питању саслушање окривљеног лица, док је нешто шира примена у случају испитивања сведока.

У овом раду је указано на неке аспекте о којима треба водити рачуна када се видео-конференцијска веза користи у кривичном поступку. Полазећи од тога да је општи циљ електронског правосуђа унапређење рада правосудних органа у циљу олакшаног остваривања права на делотворну судску заштиту, од изузетног значаја је да у процесу придруживања Србије Европској унији, даљи развој законодавства у овој области буде у правцу наведених решења. Република Србија је стекла статус кандидата за приступање Европској унији 1. марта 2012. и, иако стандарди установљени у оквиру ЕУ још увек за њу нису правно обавезујући, они представљају важан правац у процесу хармонизације прописа са правом ЕУ и предуслов за стицање пуноправног чланства. Проблематика која је разматрана у овом раду, а то је дигитална комуникација, односно видео-конференцијска веза као њен појавни облик, и њена примена у кривичном поступку, отворила је питање *дигиталне правде* чије специфичности ће одређивати у битној мери даљи развој правне регулативе у овој области.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

- Бугарски Т., Криминалитет у доба пандемије COVID-19, Тематски Зборник: Хармонизација српског и мађарског права са правом ЕУ, Правни факултет Нови Сад 2022, 165-183.
- Бугарски Т., Коришћење видео-конференцијске везе у кривичном поступку, Тематски Зборник: Хармонизација српског и мађарског права са правом ЕУ, Правни факултет Нови Сад 2024, 157-179;
- Duzlevski I., „Značaj digitalizacije u krivičnom pravu“, *Digitalizacija u kaznenom pravu i pravosuđu*, тематски зборник, Београд 2022, 59-69, https://www.iksi.ac.rs/izdanja/digitalizacija_u_kaznenom_pravu_i_pravosudju_2022.pdf
- Giacalone P., „Towards the digitalization of EU judicial cooperation – Access to justice to be improved“, *Freedom, Security & Justice: European Legal Studies* 2/2024, 253-288;
- Inchausti F. G., „The new regulation on the digitalisation of judicial cooperation in the European Union: something old, something new, something borrowed and something blue“, *ERA Forum* 4/2023, 535-552;
- Kremens K., Peristeridou C., „Everything, Everywhere All At Once’: Virtual Criminal Justice in Europe“, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 2/2025, 1-15;
- Лазаров З., Заштита сведока у кривичном поступку, докторска дисертација, Правни факултет у Београду 2018.године;
- Laux J., M. Kröger, Videoconferencing in Proceedings, Oxford University Press, 2023;
- Marx A.K.G, D.F Sachs, A.C Frenzel, M.T Schweizer, „Emotional contagion in dyadic online video conferences—empirical evidence based on self-report and facial expression data“, *Frontiers in Psychology* 16/2025, 1-18;
- McKay C, Macintosh K., „Remote Criminal Justice and Vulnerable Individuals: Blunting Emotion and Empathy?“, *Tilburg Law Review* 2/2024, 125-143;
- Mousas C, D. Anastasiou, O. Spantidi, „The effects of appearance and motion of virtual characters on emotional reactivity“, *Computers in human behavior* 86/2018, 99-108;
- Nicolae I., G.B. Spîrchez, Modernizing the European judicial cooperation by digitizing cross-border proceedings, *Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series VII: Social Sciences and Law* 17/2024, 175-180;
- Panzavolta M., „A Defendant’s Right to Videoconference? Looking at Online Participation in Criminal Trials in a Different Light“, *Tilburg Law Review* 2/2024, 69-86;
- Pérez A.M.V., „Digitisation in civil judicial cooperation in the European Union: an analysis of its evolution“, *Revista Eletrônica de Direito Processual* 3/2024, 108-125;
- Pivaty A., „Lawyers in Digitalised Criminal Proceedings and Defendants’ Access to Criminal Justice“, *Tilburg Law Review* 2/2024, 31-47;
- Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC, *OJ L 119, 4.5.2016*, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng>

- Regulation (EU) 2018/1805 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the mutual recognition of freezing orders and confiscation orders, OJ L 303, 28.11.2018, <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1805/oj/eng>.
- Regulation (EU) 2023/2844 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2023 on the digitalisation of judicial cooperation and access to justice in cross-border civil, commercial and criminal matters, and amending certain acts in the field of judicial cooperation, OJ L 2023/2844, 27.12.2023, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32023R2844#ntc8-L_202302844-EN.000101-E0008.
- Directive 2011/99/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the European protection order, OJ L 338, 21.12.2011, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/99/oj/eng>.
- Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty, OJ L 294, 6.11.2013, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/48/oj/eng>.
- Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters, OJ L 130, 1.5.2014, <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/41/oj/eng>.
- Directive (EU) 2023/2843 of the European Parliament and of the Council of 13.12.2023 amending Directives 2011/99/EU and 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council, Council Directive 2003/8/EC and Council Framework Decisions 2002/584/JHA, 2003/577/JHA, 2005/214/JHA, 2006/783/JHA, 2008/909/JHA, 2008/947/JHA, 2009/829/JHA and 2009/948/JHA, as regards digitalisation of judicial cooperation, OJ L, 2023/2843, 27.12.2023, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202302843.
- Council Framework Decision 2002/584/JHA of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States – Statements made by certain Member States on the adoption of the Framework Decision, IO L 190, 18.7.2002, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX%-3A32002F0584>.
- Council Framework Decision 2003/577/JHA of 22 July 2003 on the execution in the European Union of orders freezing property or evidence, IO L 196, 2.8.2003, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:32003F0577&qid=1719725714366>.
- Council Framework Decision 2005/214/JHA of 24 February 2005 on the application of the principle of mutual recognition to financial penalties, OJ L 76, 22.3.2005, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2005/214/oj/eng.
- Council Framework Decision 2006/783/JHA of 6 October 2006 on the application of the principle of mutual recognition to confiscation orders, OJ L 328, 24.11.2006, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2006/783/oj/eng.
- Council Framework Decision 2008/909/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments in criminal matters imposing custodial sentences or measures involving deprivation of liberty for the purpose

- of their enforcement in the European Union, OJ L 327, 5.12.2008, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2008/909/oj/eng.
- Council Framework Decision 2008/947/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments and probation decisions with a view to the supervision of probation measures and alternative sanctions, OJ L 337, 16.12.2008, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2008/947/oj/eng.
- Council Framework Decision 2009/829/JHA of 23 October 2009 on the application, between Member States of the European Union, of the principle of mutual recognition to decisions on supervision measures as an alternative to provisional detention, OJ L 294, 11.11.2009, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2009/829/oj/eng.
- Council Framework Decision 2009/948/JHA of 30 November 2009 on prevention and settlement of conflicts of exercise of jurisdiction in criminal proceedings, OJ L 328, 15.12.2009, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2009/948/oj/eng.
- Council of the European Union, Note: European e-Justice action plan, 7.11.2008, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15315-2008-INIT/en/pdf>.
- Council of the European Union, Multi-annual European e-Justice action plan 2009-2013, OJ C 75, 31.3.2009, p. 1-12, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52009XG0331%2801%29&qid=1741372736674>;
- Council of the European Union, Draft strategy on European e-Justice 2014-2018, OJ C 376, 21.12.2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013XG1221%2802%29&qid=1741375845939>;
- Council of the European Union, Multiannual European e-Justice Action Plan 2014-2018, OJ C 182, 14.6.2014, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52014XG0614%2801%29&qid=1741375845939>.
- Council of the European Union, 2019-2023 Strategy on e-Justice, OJ C 96, 13.3.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019XG0313%2801%29&qid=1741375845939>;
- Council of the European Union, 2019-2023 Action Plan European e-Justice, OJ C 96, 13.3.2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019XG0313%2802%29&qid=1741375845939>.
- Council of the European Union, European e-Justice Strategy 2024-2028 OJ C, C/2025/437, 16.1.2025, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52025XG00437&qid=1741375845939>;
- European Commission, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee: Towards a European e Justice Strategy SEC(2008)1947 SEC(2008)1944, COM(2008) 329 final, 30.5.2008, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52008DC0329&qid=1741371373592>;
- European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Digitalisation of justice in the European Union – A toolbox of opportunities, COM(2020) 710 final, 2.12.2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2020:710:FIN>;
- European Commission, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee: Towards a

- European e Justice Strategy SEC(2008)1947 SEC(2008)1944, COM(2008)329 final, 30.5.2008, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52008DC0329&qid=1741371373592>.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions – Digitising European Industry Reaping the full benefits of a Digital Single Market; COM/2016/0180 final, 19.4.2016, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016DC0180>.
- European Commission, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the digitalisation of judicial cooperation and access to justice in cross-border civil, commercial and criminal matters, and amending certain acts in the field of judicial cooperation, COM/2021/759 final, 1.12.2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0759#page=2>;
- Tallinn Declaration on eGovernment at the ministerial meeting during Estonian Presidency of the Council of the EU on 6 October 2017, <https://www.eu2017.ee/news/insights/tallinn-declaration-egovernment-ministerial-meeting-during-estonian-presidency>.
- OEBS, „The Functioning of Courts in the Covid-19 Pandemic“, 2020, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/5/469170.pdf> (приступљено: 11. septembar 2025)
- European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), *Guide on the use and development of remote hearings*, 2025, <https://rm.coe.int/cepej-2025-3-en-guide-for-remote-hearings-2763-8911-6430-1/1680b6bb7b> (приступљено: 11. septembar 2025)
- ECtHR, Marcello Viola v. Italy (§ 61 и 62), (Application no. 45106/04)
- ECtHR, Sakhnovskiy v. Russia, § 45, (Application no. 21272/03)
- ECtHR, S. v. Switzerland, 28 November 1991, § 48, Series A no. 220, (Application no. 12629/87; 13965/88)

Tatjana D. Bugarski
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
t.bugarski@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-1462-6800

Milana M. Pisarić
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
m.pisarić@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0001-8344-3349

Digitalization of Cross-Border Cooperation in Criminal Matters in the European Union

Abstract: *It is assumed that the use of information technologies in the judicial system could contribute not only to increasing the efficiency of the work of competent authorities and streamlining criminal proceedings and individual procedural actions, but it might have such an impact on cross-border judicial cooperation procedures between competent authorities of different countries, as well. At the level of the European Union, there has been a strategic commitment to creating European e-Justice in the last fifteen years, and the concept of cooperative digital justice has also been developing recently. The concept was given a legal basis in 2023 with the adoption of the Regulation on the digitalisation of judicial cooperation and access to justice in cross-border civil, commercial and criminal matters. This paper presents an overview of the emergence and development of the ideas that led to the Regulation, and analyses of the legal framework, with an emphasis on cooperation in criminal matters. The paper also pays attention to a special form of cross-border cooperation in criminal matters, namely participation in court proceedings via video-conferencing or other distance communication technologies, when individual participants in the proceedings are located in the territory of different member states, which represent a certain modification of criminal proceedings in the context of the increasing use of information technologies.*

Keywords: *criminal procedure, digitalization, cross-border cooperation in criminal matters, video conferencing, remote communications.*

Датум пријема рада: 22. 10. 2025.

Датум прихватања рада: 12. 11. 2025.